

Н е р т ä с а а л ь ч

Уматä 1915 джилд Манцын Кецин нутга ик-Чонса äамгин Анджан Бюрчян угатя öрк-бүлд кууки тöрсär энүнä äрä зүлдän дааджасн эк-эцк чиги, öбрхи элги садн чиги байрл-сн уга билä. „Кууки кун—кун биш, терунä медсн—күзүцä шавр“ гидг хäläц нойлджасн цагт, кöвүн биш, кууки тöрсär ямаран байр бääх билä!

—Кууки болв чиги гарсн урн, тенъгр заяхла яяхв, тенъгрин öгснäs öгäд угань ик гидж эк эцк хойрнъ бий-сән ääтрүлäd, Болха куукин-ннъ хувинъ „хормаднъ“ даалгъкас даву аргъ уга цаг тер билä. Болв, Болха кишгтä бääдж.

Кесг минъгн Болхад, пуг олн-äмтнд „тенъгрин öгäд уга кишги“ алдр В. И. Ленинä делдсн Советин йосн öглä.

Олн ахир-дүүртä Болха куукинд сургъуль сурх эв уга болдж гарла. Тегäd эн „культштурмин“, „ликбезин“ цагт сургъулин, серлтä джиргълин ааца медн, бийärн кишгтä багъчудин джиргълд туссн.

Болха уйн 15-га настагъасн авн Элстин педучилищд техни-чк болдж орал, öрүн болгн, асхн болгн гартан суулгъта уста, пол арчдг кенчрtä, студент кöвүдин болн куукинд сурдг унтдг öрäs угъадж цевр-рдж йовла. Болхад батлгдсн öрäsнъ öрүн болгн цевр, парт, стол, стулснъ ормдан, шамнъ белн, терз ууднъ арчата, форточкснъ секätä бääдмн. Училищин директор Болха куукинä кинän, дигтä сән көдлмшиг кесг дакдж таасдж темдглсн болдг.

Хойр-гурви ик-ик öрäs арчдж угъасн цагт, Болхан чирәнн чинäd, үснъ халх талан бу угъад, көлсн асхрдг билä. Болв көдлмш күнд гидж болс-бутсärнъ кедгö кууки зовсан меддгö бääсмн. Шуугсн

студентр, ээлтä багшнр, öбр болгн үзхлärн муурсан мартад, улм сäänär көдлхär седдг билä...

1944 джилд Бюрчин Анджан Болха, дäänä көлин цагин эргцär орн-нутгин газрин зах—Сахалинд тусла. Энүнд эн бүкл 5-6 джилин ут-туршарт тосхлтин деталсын углегорск комбинатд көдлсн. Йирин чанъгъ-чиирг Болха, Сахалинä бääдлд чолуна болн шаврин олн зүсн көдлмшг чидäd, нерän гаргъдж көдлдж йовсн. Тосхлтин деталсын углегорск комбинат Болхан шунлтга сән көдлмшинъ темдглäd, энүг Күндлгннä граммогар ачлсн.

Хальмг Автономн танъгъч тогтджихин туск зәнъг сонъсад, Анджан Болха 1956 джилин намрар тöрснн газрурн ирн бийärн, Кировин нертä колхозин саальчин көдлмшг орсн.

Саальчин көдлмшн ягъдж эклсәннъ тускар Болха иигдж келнä:

—Мана зоотехник И. И. Кириченко саальч болгънас неджäd үкр авад, нанд 12 үкр цугълулдж öглä. Зärмнъ урннä көктä, зärмнъ занъгта, насарн олн зүсн үкрмүд авла. Терджил малин хот хätär, му чинртä невчкн силос, солому нургъта öвсн бääсмн. Урднъ малд эс көдлв чиги, мал хäläдж асрлгъна эвинъ меднäv, дурн-седкл бääхлä юнъгад эс медж билä?—

Колхозин гардачнрин келär болхла, саальч Болха 12 үкрän альхн деерän бäräd гишнъ үвлзүлдж—телу меттиим кинän асрмдж бүрдäгъ-äd, цагтнъ услад, хотин дигинъ олдж öгäд, үвлзүлдж гаргъдж. Иим шунлтга, дигтä көдлмшин ашд үкрмүдн чинätä гарад, тугълцхадж.

Болха 1957 джилд саадг

хальмг тохмта үкр болгънас колхозд түрүн болдж 1100 литр үс саагъад, бärсн тугълмудан цугтагъинъ бүрн-бүгн хадгълад, экäsнъ салгъсн. Эн джилин сктябрин 1 шинд Болха саалжах үкр болгънасн 800 литр үс саасн бäänä.

Фермд, саальч Болхан эс орлдг эдл-ахун көдлмш уга. 1721 тонн силос белдлгнä цагт Бюрчин Болха ахта цуг саальчнр сул цаган олзлдж көдлджäv.

Фермин малчнр дунд ни-нищнъгъу сән көдлмшärн саальчнр йилгннä. Саальчнр М. Гилджирова, П. Орлуева, П. Камаева, Н. Коваева ахта багъ наста хальмг кууки, насарн чиги, көдлмшин дамштарн чиги ах экч Болхагъас үлгүр авч—бас сäänär көдлджәнä. Болха—цөн угтä, болв хара бääдж чадгö, көдлхлärн амрдг, мерäкä цогта, никт, гилгр хар устä, ивгркä харцта гилвксн хар нүдтä, төвцүн бääдлтä, хар улан чирätä, теглг нургъта кууки кун.

Болха öрүндннъ үкрän саачкад, асхн үкр иртл малин хаша шалддж цагъалгългннд көдлäd, асхн үкрän сааснәннъ хöбн үснä саван угъаджахланъ саальчнриг хургг иртин гидж зәнъглв.

Тегäd Приютненск района селәнä эдл ахун Кировин нертä артелин колхозникуд, Хальмг АССР-н Деел Советин депутатин кандидатд сән гисн көдлчнр темдглх цаг ирхлä, түдлгö саальч Бюрчин Анджан Болхан нер злцхав.

„Ода би ю кесн болхв“ гидж Болха дотран ухалв. Болв Болхан бийнъ меддгö ачиг колхозникуд сән меднä. Мана советск бääдлд шунлтга күч-көлсн—туурмджин хаалгъ.

Л. ШОРВИН.